

Magdalena Dąbrowska
Instytut Rusycystyki
Uniwersytet Warszawski

**PIOTRA DUBROWSKIEGO ZWIĄZKI Z POLSKĄ
(Z ZAWARTOŚCI I O ZAWARTOŚCI WYBRANYCH
CZASOPISM POLSKICH ORAZ ROSYJSKICH
POŁOWY XIX WIEKU)**

Key words: Peter Dubrovsky, reception, review, periodical, "Jutrzenka. Diennica"

Na opatrzoną podtytułem „zbiór bibliograficzny” pracę Stanisława Wiecha i Jacka Legiecia *Królestwo Polskie i jego mieszkańcy w świetle rosyjskich wspomnień, pamiętników, relacji i dzienników* z 2015 roku złożyły się biogramy kilkudziesięciu osób związanych w przedziale czasowym 1815-1914 z ziemiami polskimi [Wiech, Legieć 2015]. W przedmowie do niej autorzy, reprezentujący ten sam nurt badawczy co wcześniej Piotr Zajonczkowski czy Marcin Cybulski [Зайончковский 1976-1989; Cybulski 2009], stwierdzili, że szczególnie cenne okazały się dla nich „kwerendy rosyjskich czasopism naukowych, (...) na których kartach znaleziono wiele wspomnień, pamiętników i relacji dotyczących Królestwa Polskiego i jego mieszkańców” [Wiech, Legieć 2015, 10]. Czasopisma, przy czym nie tylko naukowe, traktują oni więc wyłącznie jako miejsce opublikowania interesującej ich pozycji z zakresu literatury dokumentu osobistego. W studiach nad Piotrem Pawłowiczem Dubrowskim, o którym notę Stanisław Wiech i Jacek Legieć zamieścili w swojej książce, zasadne wydaje się tymczasem potraktowanie czasopism nie tylko jako „nośnika” czy „przekaznika” danego tekstu, lecz także jako samodzielnego, odrębnego obiektu badań. Ten wybitny slawista, literaturoznawca i językoznawca, tłumacz, publicysta, autor pierwszej książki o Adamie Mickiewiczu [Kucharska 1983, 475-485], wykładowca języka rosyjskiego na ziemiach polskich i polskiego w Petersburgu, propagator „idei słowiańskiej oraz polsko-rosyjskich związków literackich” [Kucharska 1974, 5], „pośrednik między literaturą rosyjską

i polską (i szerzej między literaturami słowiańskimi)” [Рейтблат 1992, 192]¹, urodzony 14 (26) czerwca 1812 roku w Czernihowie i zmarły 29 października (10 listopada) 1882 roku w Skierniewicach, zarówno bowiem publikował swoje prace na łamach periodyków, jak i sam wychodził z inicjatywą ich wydawania.

W biografii Dubrowskiego można wyodrębnić cztery okresy, z których drugi i czwarty zasługują na miano „polskich”. Obejmują one lata 1837-1851, na które przypadła jego praca jako nauczyciela języka rosyjskiego w Łowiczu oraz Warszawie i warszawskiego cenzora, a także 1862-1882, kiedy został wysłany do Warszawy przez Rosyjską Akademię Nauk jako członek-korespondent i na przemian przebywał w Warszawie i Skierniewicach. Okres poprzedzający pierwszy przyjazd na ziemie polskie wypełniły Dubrowskiemu nauka w gimnazjum w Nieżynie i Kijowie oraz w charakterze wolnego słuchacza na Uniwersytecie Moskiewskim, zaś na lata 1851-1862 przypadł jego pobyt w Petersburgu, gdzie zajmował stanowisko profesora języka polskiego w Instytucie Pedagogicznym. Z wydawnictwami periodycznymi Dubrowski – w ten czy inny sposób – współpracował na wszystkich etapach swojej działalności². Należały do nich „Литературная газета”, „Московский наблюдатель”, „Отечественные записки”, „Русский вестник” oraz „Biblioteka Warszawska”, „Dzwon Literacki” i „Przegląd Naukowy”. Na oddzielne odnotowanie zasługuje „Jutrzenka. Денница”, czasopismo w języku rosyjskim i polskim, założone i wydawane przez Dubrowskiego w Warszawie w latach 1842-1843. O tej „dwukierunkowości” jego działalności, pozwalającej na jednoczesny wzajemny ogląd kulturalny Polaków i Rosjan, w sposób symboliczny wyrażonej właśnie poprzez dwujęzyczność pisma „Jutrzenka. Денница”, Marian Jakóbiec pisał: „występując wśród Polaków jako stały informator o zagadnieniach literatury rosyjskiej, (Dubrowski – M.D.) wysyłał jednocześnie korespondencje do Rosji na temat życia literackiego Polski” [Jakóbiec 1958, 135]. O zorientowaniu Dubrowskiego na czytelników polskich w następujących słowach wypowiedziała się zaś Eugenia Kucharska: „Dubrowski nieprzypadkowo wiele uwagi poświęcał periodykom polskim, (...) uważał bowiem, że szeroko zakrojony plan współpracy między narodami słowiańskimi ma realne szanse urzeczywistnienia właśnie dzięki dostępnym czasopismom, na łamach których propagowano by hasła wspólnoty słowiańskiej”, dodając, że zadanie to miała spełniać „Jutrzenka. Денница”, „zawierająca w swych założeniach programowych (...) postulat (...) dążenia do zgłębienia przeszłości ludów słowiańskich, ich wzajemnego poznania i zbliżenia w dziedzinie naukowej i literackiej” [Kucharska 1974,

¹ Tu i dalej, o ile nie podano inaczej, przekład własny – M.D.

² Nie bez wpływu na tę współpracę były podróże Dubrowskiego, o czym daje wyobrażenie następujący epizod przypomniany przez Eugenię Kucharską: „O znaczeniu, jakie przywiązywano w Warszawie do informacji Dubrowskiego, świadczy (...) fakt, że «Biblioteka Warszawska» wprowadziła w 1841 r. w dziale *Kronika literacka* stałą rubrykę poświęconą literaturze rosyjskiej” i kiedy w roku tym Dubrowski wyjechał do Czech „w numerach (...) z sierpnia i września brak [było – M.D.] informacji o literaturze rosyjskiej, natomiast w numerze sierpniowym zamieszczono list Dubrowskiego z Pragi” [Kucharska 1974, 10].

26]. „Jutrzenka. Денница” miała spełniać więc, jak jeszcze dobitniej ujął to Bogusław Mucha, „rolę uniwersalnego ogólnosłowiańskiego organu prasowego, upowszechniającego idee braterstwa Słowian i ułatwiającego wymianę kulturalną między narodami słowiańskimi” [Mucha 1978, 134].

Zaproponowany podział na czasopisma rosyjskie, za sprawą publikacji Dubrowskiego zapoznające Rosjan z kulturą polską, oraz polskie, dzięki niemu rzucające światło na kulturę rosyjską, a także wyodrębnienie dwujęzycznego czasopisma „Jutrzenka. Денница”, to najprostsza propozycja klasyfikacji badanego materiału. Wyszła ona zresztą od samego Dubrowskiego, który w opisie swojego dwujęzycznego periodyku, opublikowanym w dziale „Wiadomości Bibliograficzne i Czasopiśmiennicze” pisma Andrieja Krajewskiego „Отечественные записки”, zawarł słowa:

Все сведения об нем (т.е. в мире славянском – М.Д.) становятся чрезвычайно любопытными и вполне заслуживают наше внимание. С этой мыслию мы помещали в некоторых русских и польских периодических изданиях („Отечественные записки”, „Литературная газета”, „Библиотека Warszawska”, „Gazeta Poranna”, „Piśmiennictwo Krajowe”) известия о произведениях новейшей всеславянской литературы, которые мы встречали потом в переводе, в иностранных журналах („Das Ausland”, 1840 и 1841, изд. в Мюнхене). Но мы всегда чувствовали, что наши известия, и по краткости их, и по их односторонности, не удовлетворяли ни настоящим требованиям, ни нашим собственным желанием, и что для этого им необходимо дать несравненно большее развитие и больший объем. Это могло бы осуществиться только в периодическом издании, исключительно посвященном славянской литературе. (...) Желая (...), пополнить (...) этот недостаток, мы решились (...) издавать в Варшаве газету, под названием «Денница». (...) Редактор видит себя в необходимости издавать ее на двух языках: русском и польском [Отечественные записки 1842, 38, 39].

Materiały zamieszczane przez Dubrowskiego (jego samego i innych autorów) na łamach czasopism wykazują się zróżnicowaniem. Przeglądy (często „roczne”) literatury rosyjskiej i polskiej [np. Szewyriow 1842, 149-156, 221-232]³, recenzje nowości wydawniczych [np. Czajkowski 1842, 41-43; por. Zieliński 1842, 201-205], przekłady dzieł literackich [np. *Dwa sonety...* 1843, 5-7]⁴, szkice biograficzne (często okolicznościowe) [np. *Pięćdziesięcioletni doktorski...* 1842, 123], relacje z pobytu Rosjan na ziemiach polskich [Дубровский 1857, 571-580] to tylko niektóre możliwe do wyodrębnienia wśród nich grupy. O dużej różnorodności można mówić także w odniesieniu do publikacji książkowych Dubrowskiego, pośród których szczególnie miejsce zajęła wspomniana książka o Mickiewiczu z 1858 roku oraz prace o Piotrze Skardze i Joachimie Lelewelu,

³ W adresach bibliograficznych stosowany będzie ujednolicony zapis tytułu omawianego czasopisma („Jutrzenka. Денница”). Podstawę omówienia stanowi egzemplarz przechowywany w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie (sygn. 029774).

⁴ W przypisie do tytułu znajdujemy następującą deklarację: „Zawsze przytaczać będziemy, ile możliwości, dosłowny przekład każdej słowiańskiej poezji, umieszczonej w *Jutrzence*, jedynie dlatego, ażeby ułatwić czytanie oryginału” [*Dwa sonety...* 1843, 5].

a także – wszak był też językoznawcą – „praktyczne kursy” rosyjskiego i słowniki [zob. Kucharska, Lachur 1984, 409-421].

Niniejszy artykuł, powstały w wyniku realizacji projektu badawczego polegającego na „mapowaniu” *poloniców* w czasopiśmie rosyjskich i *rossiców* w czasopiśmie polskich XIX wieku⁵, nosi podtytuł „z zawartości i o zawartości wybranych czasopism” z uwagi na wybór na przedmiot zainteresowania pozycji opublikowanych w wydawnictwach periodycznych i takowe mających za temat. Będzie mowa w nim zatem o przedmowach redakcyjnych do czasopism, a także o zapowiedziach ukazania się nowych periodyków i analizach zawartości już wychodzących. Za punkt wyjścia i najważniejszy przedmiot zainteresowań zostanie uznana „Jutrzenka. Денница” i opublikowane w niej materiały rzucające światło na zapomniane drugoplanowe zjawiska literackie, na szeroko rozumiane tło kulturalne.

Dwujęzyczny charakter pisma Dubrowskiego został zaznaczony już na karcie tytułowej, na której wszystkie elementy treściowe – od tytułu i podtytułu do miejsca wydania – zapisano po rosyjsku i polsku. W numerach z pierwszego i drugiego roku wydawania karta tytułowa różniła się w zakresie kompozycji i zawartości treściowej. Najpierw tytuły w obu językach były umieszczone jeden pod drugim, potem jeden jakby znajdował się na drugim, przykrywał go przy zachowaniu jednak pełnej czytelności. Inny był też podtytuł: na początku „Pismo literackie”, następnie „Przegląd słowiański”. Zasygnalizowany przez kartę tytułową dwukolumnowy układ strony – z tekstem rosyjskim po lewej i polskim po prawej – znalazł zastosowanie w prawie całej części głównej pisma; odstępstwa od niego były nieliczne i uzasadnione merytorycznie.

W 1842 roku wyszły 24 numery pisma, wtedy dwutygodnika. W 1843 roku „Jutrzenka. Денница” została przekształcona w miesięcznik, ukazywała się w mniejszym formacie, ale z większą objętością. Układ treści – różny w poszczególnych latach – tak oto opisała Eugenia Kucharska:

w 1842 roku (...) część pierwsza, nie posiadająca tytułu, zawierała artykuły o treści naukowej i utwory ludowe, najczęściej pieśni, następny dział stanowiła bibliografia i (...) następowały różnaitości; (...) układ (...) w 1843 roku (...) przedstawiał się następująco: I. Literatura piękna, II. Słowiańska literatura ludu, III. Nauki, IV. Krytyka, V. Bibliografia, VI. Różnaitości [Kucharska 1974, 26, 27].

Cecylia Gajkowska nazwała zawartość pisma Dubrowskiego „kompilatorskim przeglądem z próbami pokazania twórczości ludowej różnych narodów słowiańskich” [Gajkowska 1991, 148].

Na cele i kształt pisma „Jutrzenka. Денница” oraz ważniejsze momenty z jego dziejów, od pierwszych kłopotów z utrzymaniem się na rynku aż do jego zamknięcia, rzucają światło następujące ustępy korespondencji Dubrowskiego

⁵ Stanowi on część programu działalności założonej w 2016 r. Pracowni Mediów w Dawnej i Współczesnej Rosji w Instytucie Rusycystyki Uniwersytetu Warszawskiego.

ze sławistą Izmailem Sriezniewskim, niekiedy także dopiski do nich współpracujących z nim braci Fiodora i Oresta Jewieckich:

„Jutrzenka” gorliwie kłania się i wyciąga do Pana błagającą rękę. W roku następnym będzie ona wydawana według tego planu, który nakreśliliśmy na ogólnym zebraniu [cyt. za: Kucharska 1974, 67]⁶.

W roku ubiegłym „Jutrzenka” była mniejsza pod względem objętości i wytrzymała cały rok; w roku bieżącym zobaczymy, jak się sprawa ułoży, jak dotychczas, jest źle, lecz mamy przed sobą czas, nadzieję i cierpliwość [cyt. za: Kucharska 1974, 73]⁷.

„Jutrzenka” pierwsza podjęła się zjednoczenia całej literackiej Słowiańszczyzny [cyt. za: Kucharska 1974, 77].

Smutno mi było rozstawać się z „Jutrzenką”. (...) Kto wie, być może wznowimy wspólnie wydawanie „Jutrzenki”? [cyt. za: Kucharska 1974, 89]⁸

Listy te wydają się istotne także ze względu na zawarte w nich oceny czasopism polskich:

Polskie czasopiśmiennictwo znajduje się w złym stanie. Najlepszym czasopismem jest „Biblioteka Warszawska”. (...) W kwietniowym numerze (...) warto zwrócić uwagę na artykuł Oskara Kolberga *Weselne pieśni narodu polskiego* (z muzyką) zebrane w powiecie opoczyńskim [cyt. za: Kucharska 1974, 85].

Znane Panu czasopismo „Biblioteka Warszawska” jeszcze istnieje, lecz redagowane jest źle i upodabnia się do naszego „Moskwitianina”. Innych czasopism brak [cyt. za: Kucharska 1974, 93]⁹.

W korespondencji Dubrowskiego ze Sriezniewskim szczególne znaczenie z perspektywy studiów nad wydawnictwami periodycznymi ma list opatrzony nagłówkiem „Warszawa, 29 stycznia (10 lutego) 1851 r.”, do którego Dubrowski dodał dwa „załączniki” zawierające spis swoich prac z zakresu literatury (pierwszy) oraz spis współtworzonych przez siebie czasopism i zbiorów literackich (drugi) [zob. Kucharska 1974, 100-104]. „Jutrzenka. Денница” została wymieniona w pierwszym z nich.

Słowo wstępne do czasopisma celowo zostało zatytułowane *Kilka słów zamiast wstępu* [*Kilka słów...* 1842, 1-2] zapewne dlatego, że poruszony w nim był problem niezwiązany bezpośrednio z oddawanym do rąk czytelników tytułem. Ustęp ten, napisany z myślą o ocenie stanu europejskiej kultury i perspektyw jej rozwoju, autor zbudował na przeciwstawieniu „dwóch Europ”:

⁶ List z 5/17 listopada 1842 r.

⁷ Słowa Fiodora Jewieckiego datowane na 25 maja / 6 czerwca 1843 r.

⁸ List z 4/19 maja 1847 r.

⁹ List z 15/27 września 1850 r. Niejednoznacznie oceniają „Bibliotekę Warszawską” także współcześni badacze, przeważają jednak opinie pozytywne: „Pomimo stawianych jej zarzutów ideowego eklektyzmu i konserwatyzmu (...) odegrała poważną rolę w rozwijaniu różnych gałęzi wiedzy, w krzewieniu kultury literackiej. Niewątpliwą jej zasługą było (...) systematyczne zapoznawanie czytelników z ważniejszymi wydarzeniami literackimi i kulturalnymi za granicą” [Gajkowska 1991a, 94].

zachodniej oraz „słowiańskiej”, spośród których pierwszą postrzegał jako zadufaną w sobie, uważając siebie za „naszą (tj. Słowian – M.D.) mistrzynię”, przyzwyczajoną „wysyłać piękne owoce swojej oświaty i pysnić się z tego, że uprzedziła nas w postępie wiedzy i sztuk”, ale też znajdującą się u kresu swych możliwości, zmęczoną, tracącą prężność i kreatywność, w drugiej zaś widział siłę i energię, „postępującą w oświacie i z nadzwyczajnymi siłami posuwającą ją naprzód” [*Kilka słów...* 1842, 1]. Ostatnią część wstępu wypełnia polemika z Nikołajem Karamzinem i zawartymi w jego *Listach podróżnika rosyjskiego* (niezbyt dokładnie tutaj przetłumaczonymi) słowami „rodowe jest niczym w porównaniu z ludzkim” i „o to chodzi, aby być ludźmi, lecz nie Słowianami” [*Kilka słów...* 1842, 2]¹⁰. W odpowiedzi publicysta – podobnie jak Karamzin – posłużył się synekdochą, pod „całością” rozumiejąc ludzkość, zaś pod „częścią” Słowian:

Rodowe jest częścią ludzkiego; uważać zaś część całości za nic niepodobna! (...) Nie! Ażeby Słowianie byli ludźmi, właśnie trzeba być Słowianami; ma się rozumieć nie Niemcami, nie Francuzami, którym jednakowoż mogą oddawać należyty szacunek za ich oświatę [*Kilka słów...* 1842, 2].

Poznawanie „własnego świata” i korzystanie „z jego skarbów” przy zachowaniu szacunku dla cudzego dorobku [*Kilka słów...* 1842, 2] traktuje on więc jako obowiązek, w którego spełnieniu ma pomóc „Jutrzenka. Денница” i o którym winny przypominać wprowadzone jako motto do niej słowa *Slavus sum, nihil slavici a me alienum esse puto*, będące parafrazą humanistycznej maksymy Terencjusza.

Jednym z ważniejszych, bo rzucających światło na krajobraz czasopiśmienniczy epoki i wiedzę o nim Dubrowskiego, odstępstw od dwujęzycznego (rosyjskiego i polskiego) układu tekstu mamy do czynienia w części pierwszej z 1843 roku, przy czym nie chodzi o odnotowane przez Kucharską zamieszczenie artykułu w języku ukraińskim [Kucharska 1974, 26]. Druga i trzecia pozycja w tej części pisma są przeznaczone osobno dla Rosjan (druga) i Polaków (trzecia), nie zaś – jak przy zastosowaniu układu dwujęzycznego – jednocześnie dla jednych i drugich. Pierwszym zostaje podsunięta więc opowieść Pauliny Petroneli z Radziejowskich Krakowowej *Flis* (w przekładzie na język rosyjski), drugim – *Tamań* (z *Bohatera naszych czasów*) Michaiła Lermontowa (w tłumaczeniu polskim) [Lermontow 1843, 17-25]. *Flis* został opublikowany w dwóch „odcinkach” w tej części pisma, w której znajduje się jego zakończenie, czytelnicy polscy otrzymali do przeczytania *Licytację* Nikołaja Pawłowa (co oczywiście, w przekładzie na ich język) [Pawłow 1843, 95-101]. Innymi słowy, jeden utwór zostaje zastąpiony drugim, a wszystkie należą do nowości wydawniczych. Takie samo rozwiązanie znalazło zastosowanie także w dalszych partiach czasopisma. Z punktu widzenia dziejów czasopiśmiennictwa istotne

¹⁰ Chodzi o fragment listu nr 103 z nagłówkiem „Paryż, maja... 1790”.

jest przypomnienie, że opowieść Krakowowej ukazała się w 1840 roku w wydawanym przez nią „noworoczniku” (czyli publikacji przypominającej almanach) pod tytułem „Pierwiosnek”, a jeszcze istotniejsze jest to, że „Pierwiosnek” z 1840 roku doczekał się recenzji Piotra Dubrowskiego, którą bezzwłocznie opublikowała „Литературная газета” [Дубровский 1840, 1609-1613]. Ocena almanachu Krakowowej, gdyż tak właśnie „Pierwiosnek” zostaje nazwany w recenzji Dubrowskiego, wypadła pozytywnie, choć nie sposób nie odnieść wrażenia, że rosyjski recenzent ustosunkował się do niego z rozbawieniem, pobłażliwością, przymrużeniem oka zapewne dlatego, że miał do czynienia z publikacją w całości przygotowaną przez kobiety. Pobłażliwy stosunek do kobiet pióra, sygnalizowany w recenzji przez powtarzający się obraz damskich rąk pobrudzonych atramentem oraz autorską zapowiedź, iż nie pozostaje mu nic innego jak „tylko słuchać, słuchać, słuchać...”¹¹, nie był wówczas rzadkością. W przygotowaniu „Pierwiosnka” – pierwszej polskiej „kobiecej” edycji zbiorowej z lat 1838-1843 – oprócz Pauliny Krakowowej wzięły udział Klementyna Hoffmanowa, Antonina Jachowiczowa, Anna Nakwaska, Józefina Osipowska, Łucja Reutenstrauchowa, Walentyna Trojanowska, Paulina Wilkońska, Maria Wirtemberska, Eleonora Ziemięcka i debiutująca w nim Narcyza Żmichowska. Recenzję Dubrowski podzielił na dwie części: w pierwszej dokonał przeglądu zawartości „Pierwiosnka”, zachowując zastosowany w jego spisie treści podział na prozę i poezję, w drugiej przytoczył (przeważnie w formie obszernych cytatów) zarzuty postawione jego autorkom przez publicystę polskiego. Publicysta ten zamieścił swoją recenzję „Pierwiosnka” na łamach „Piśmiennictwa Krajowego. Dodatku do Gazety Codziennej” w 1840 roku, podpisując ją „Pietruszka” [*Pierwiosnek...* 1840, 1-7]; w przypisie redakcyjnym do recenzji czytamy, że „Pan Pietruszka (jest – M.D.) znany [...] z recenzji dzieł Pana Kraszewskiego” [*Pierwiosnek...* 1840, 1, przyp.]. Recenzję „Pietruszki” stanowiła w istocie tylko druga część publikacji z „Piśmiennictwa Krajowego”, zatytułowana *Zdanie Pana Pietruszki*, pierwsza zaś pochodziła od redakcji pisma i zawierała omówienie zawartości „Pierwiosnka”. Redaktor „Piśmiennictwa Krajowego” wyszedł bowiem z założenia, iż nie sposób „bez żadnego rozbioru, (...) swój wyrok oznajmić” [*Pierwiosnek...* 1840, 1]. Dubrowski w swojej recenzji nie tylko podzielił ten pogląd redaktorów „Piśmiennictwa Krajowego”, wypełniając jej pierwszą część właśnie „rozbiorem” wybranych pozycji z „noworocznika” Krakowowej, lecz także zgodził się z negatywną

¹¹ Jest to nieznacznie zmieniony cytat z wiersza Adama Mickiewicza *Do D*** D**** [*Moja pieszczotka gdy w wesolej chwili...*]. Dubrowski przytacza go w języku oryginału i przekładzie rosyjskim. W następujący sposób skomentowała wprowadzenie tego fragmentu Eugenia Kucharska, w kontekście nie tyle jednak „Pierwiosnka”, ile recepcji twórczości Mickiewicza: „Nawet w latach późniejszych, gdy nazwisko autora *Konrada Wallenroda* znalazło się na indeksie, przy różnych okazjach ukazują się wzmianki o nim. W roku 1840 Piotr Dubrowski (...) cytuje słowa Mickiewicza «I chciałbym tylko słuchać i słuchać». Jednak nie podaje, ze względów cenzuralnych, nazwiska poety, lecz zamieszcza zrozumiałe dla ówczesnych czytelników wyjaśnienie: «Tak powiedziałby piewca Litwy i Krymu»” [Kucharska 1967, 49].

oceną wystawioną przez nich recenzji – negatywnej – „Pana Pietruszki”¹². O wierszach zebranych w „Pierwiosnku” Dubrowski wypowiedział się w swojej recenzji, że wszystkie zostały napisane z talentem; spośród utworów prozatorskich zainteresowały go głównie opowieści Krakowowej *Flis* i *Skarb*. Jeśli polski recenzent wypowiedział się o twórczyniach z kręgu „Pierwiosnka” w sposób ostry, zjadliwy, szyderczy, negatywny był bowiem dla niego już sam fakt sięgnięcia po pióro przez kobiety, których powołaniem w jego opinii jest rola matek i córek, a nie literatek, w związku z czym winny one zająć się nie pisaniem, lecz wyszywaniem, to Dubrowski odniósł się do nich z dobrotliwą pobłażliwością czy też, jak pisze Kucharska, składał w ich stronę „rycerski ukłon” [Kucharska 1974, 23]. W postawie redaktora „Piśmiennictwa Krajowego” nie było natomiast ani szyderstwa, ani dobrotliwej pobłażliwości, czuć w niej raczej przekonanie o potrzebie sięgania przez kobiety za pióro: „wyrażenie uczuć, (...) napisanie czegoś dla pożytku drugich, nie będzie nigdy z powołaniem kobiety niezgodne; (...) w dziejach literatury krajowej znajdują kiedyś chlubną o sobie wzmiankę” [*Pierwiosnek...* 1840, 4]. Niewykluczone jednak, że o pozytywnej ocenie „Pierwiosnka” przez Dubrowskiego – znacznie powyżej jego prawdziwej wartości – zdecydowało wcale nie przygotowanie go przez kobiety, ale, jak sugeruje Kucharska, po raz kolejny kluczowa dla niego „myśl słowiańska” [Kucharska 1974, 23], przynależność do spuścizny literackiej narodu słowiańskiego.

Recenzja „noworocznika” Krakowowej przedstawia Piotra Dubrowskiego nie tylko jako recenzenta (i recenzenta recenzji), lecz także tłumacza. Eugenia Kucharska odnotowała tylko jeden aspekt tej strony jego działalności, mianowicie uznanie za największe osiągnięcie autorki *Flisa* posługiwanie się środkami języka ludowego i wskazanie na problemy z przełożeniem ich na język rosyjski [Kucharska 1974, 23-24]. Do innego rodzaju wniosków może doprowadzić tymczasem porównanie fragmentów *Flisa* włączonych przez Dubrowskiego do recenzji z 1840 roku z tłumaczeniem tej opowieści w piśmie „Jutrzenka. Денница” w 1843 roku, a także zestawienie owego przekładu z czasopisma „Jutrzenka. Денница” z wersją oryginalną z „noworocznika” Krakowowej.

Okazuje się więc, że w publikacjach z 1840 i 1843 roku zostały wykorzystane dwa różne przekłady opowieści Krakowowej¹³, z których bardziej dopracowany wydaje się późniejszy:

¹² Tym samym Dubrowski wpisał się w zakrojoną na szerszą skalę dyskusję nad „Pierwiosnikiem”. „Najsurowiej zgromił damy «Pietruszka» (tj. Janiszowski [...]); (...) z powodu trzeciego tomiku „Pierwiosnka” (...) wystąpił on z lekcją moralności, specjalnie dla pań-autorek przygotowaną” – pisał Piotr Chmielowski, nazywając wystąpienie krytyka „rubasznym i pretensjonalnym” i następnie wymieniając w tym kontekście Aleksandra Tyszyńskiego [Chmielowski 1885, 235, 236]. Zob. także o dyskusyjnym problemie związku „Pierwiosnka” z tzw. „entuzjastkami” [Romankówna 1957, 516-537; Philips 2008, 214-267].

¹³ Por. oryginał: „Słyszałem często od braci flisaków, że kiedy pierwszy raz odbijają od brzegu, to im tęskno, smutno na sercu, i radziby wrócić do domu; ja tego nie pamiętam; bo jeszcze był ot

Не раз слышал я (...) от своих собратьев, что когда они в первый раз отчаливают от берега, то им бывает грустно, тяжело на сердце, и хотелось бы воротиться домой; - я этого не помню; я был еще мальчишкою, когда, после смерти отца, дед взял меня с собою в Данциг. Эх, в те поры не так и плывали, как теперь! [Дубровский 1840, 1610]

Слышал я часто от моих товарищей-судовщиков, что когда они в первый раз отчаливали от берега, то брала их такая грусть и тоска, что они бы рады были сей-час же воротиться домой; я этого не помню, потому что был еще маленьким мальчишкою, когда по смерти моего отца, дед мой взял меня с собою в Данциг. Не такие, правда, судовщики были тогда, как теперь... [Краков 1843, 10]

W publikacji z 1843 roku znajdujemy przykłady zastosowania dwóch zabiegów należących do stałego repertuaru tłumaczy, mianowicie dodawanie i pomijanie pewnych partii tekstu. „Nowym” fragmentem stał się przypis zawierający wyjaśnienie – na dwa sposoby: przez podanie synonimów polskich i wytłumaczenie w języku rosyjskim – słowa „galary(y)”: „galar, szkuta, tratwa, различного устройства мелкие суда” [Краков 1843, 9, przyp.]. Opuzczone przez tłumacza zostało motto do *Flisa*, podpisany nazwiskiem Kamiński czterowiersz: „Zawsze szcudrość Pańska z nami: / Та obdarza nas pszenicą, / Wyślemy ją galarami / Żywić głodnych za granicą” [Krakowowa 1840, 148].

Wzmianka o ukazaniu się pisma „Jutrzenka. Денница” wraz ze spisem zawartości dwóch pierwszych numerów znalazła się w przeglądowym artykule *Pisma periodyczne w Warszawie* opublikowanym w dziale „Rozmaitości” „Biblioteki Warszawskiej” z 1842 roku [*Pisma periodyczne...* 1842, 478]. Miejscem zamieszczenia zapowiedzi wydawania „Biblioteki Warszawskiej” stała się w 1840 roku „Литературная газета” [Дубровский 1840a, 2129-2132]¹⁴, a wybrane pozycje z niej były prezentowane w rubryce czy, jak wtedy pisano, „oddziale” *Pisma periodyczne słowiańskie* w czasopiśmie „Jutrzenka. Денница” [np. *Pisma periodyczne słowiańskie...* 1843, 62-66].

Powyższe rozważania wypadająby zamknąć uwagami o odbiorze inicjatywy Dubrowskiego w zakresie czasopiśmiennictwa oraz kręgu twórców słowiańskich przywoływanych przez niego na różnych łamach. W związku jednak z tym, iż obie kwestie należą do dobrze rozpoznanych [zob. Mucha 1973, 165-176], wystarczy wyrazić zdanie na stwierdzeniu, że „Jutrzenka. Денница” doczekała się więcej opinii negatywnych niż pozytywnych i że zaistnieli w niej „Szafarzyk i Hanka z Pragi, Maciejowski z Warszawy, Purkyně z Wratysławia, Vraz z Zagrzebia, Smolar i Jordan z Łużyc, a w ślad za nimi przyjdzie, rzecz oczywista, wielu innych, których zachęcą te sławne nazwiska i duch miłości do Słowiańszczyzny” [cyt. za: Kucharska 1974, 27]. Ostatnie słowa pochodzą z recenzji – pozytywnej – czasopisma Dubrowskiego, opublikowanej przez słowianofila Stiepana Szewyriowa w piśmie „Москвитянин” w 1842 roku

tylkim chłopaczkiem, kiedy po śmierci ojca wziął mię dziadek do Gdańska. Nie tak też wtenczas bo i pływali jak teraz...” [Krakowowa 1840, 154].

¹⁴ Na końcu widnieje dopisek „Warszawa, 2/14 października 1840”.

[Шевырев 1842, 167-168]. W pierwszej kwestii warto przypomnieć, że Dubrowski odpowiadał na zarzuty krytyków, jak chociażby na zarzut bezcelowej jakoby dwujęzyczności swojego pisma:

Przystępując do wydawania „Jutrzenki”, postanowiliśmy do jej rosyjskiej części dodać jeszcze część polską i w tym razie wcale nie mieliśmy na widoku samych tylko czytelników polskich, lecz razem chcieliśmy, ażeby nas czytali także nasi zagraniczni pobratymcy. (...) Wydanie „Jutrzenki”, w podobnym kształcie, przyczyni się do wzajemnego rozszerzenia dwóch pobratymczych języków. Są w Rosji uczeni i literaci, którzyby chcieli poznać język i literaturę polską; nie wątpimy, że w Polsce znajdują się ludzie światli, którzy podobnie zechcą poznać język i literaturę rosyjską [Dubrowski 1842, 69, 70].

Do czasopism, w których dziejach zapisał się Piotr Dubrowski, dobrze pasuje obrazowe porównanie Wasilija Kuleszowa, widzącego w wydawnictwach periodycznych „życiodajną arterię” łączącą literatury i miejsce „wymiany wartości” [Кулешов 1965, 19], do jego samego zaś słowa Ryszarda Wołoszyńskiego wypowiedziane o Wasiliju Anastasiewiczu, wydawcy czasopisma „Улей”: „niestrudzony, choć niedoceniony popularyzator i przyjaciel kultury polskiej” [Wołoszyński 1984, 124]. Dubrowski i starszy od niego o blisko czterdzieści lat Anastasiewicz mieli styczność z podobnymi kręgami osób zainteresowanych wzajemnym poznaniem narodów europejskich, by wymienić chociażby Samuela Bogumiła Lindego¹⁵. W odniesieniu do Piotra Dubrowskiego wielokrotnie można używać słowa „pierwszy”, przy czym nie dotyczy to tylko tego, że był autorem pierwszej monografii o Adamie Mickiewiczu, o której Marian Jakóbiec pisał, iż była „w ogóle pierwszą próbą syntetycznego przedstawienia losów życiowych i dzieła Mickiewicza nie tylko w Rosji, (...) wyprzedzając (...) o 4 lata głośną książkę francuską E. Fontille’a (Mainarda) o polskim poecie i aż o 24 lata dwutomową pracę P. Chmielowskiego” [Jakóbiec 1991, 851], lecz także tego, że w „Bibliotece Warszawskiej” jako pierwszy wprowadził w polski obieg czytelniczy nazwisko Michaiła Lermontowa i jako pierwszy przetłumaczył (prozą) wiersz *Żagiel*, zapisując się tym samym jako autor pierwszego przekładu utworu rosyjskiego romantyka na język polski [Kempa 1964, 461]. Do pisma „Jutrzenka. Денница” pasuje jeszcze jedno porównanie Wasilija Kuleszowa, użyte w odniesieniu do periodyków wydawanych w Rosji w językach obcych, a mianowicie do „stacji przeładunkowej”, na której cudzoziemcy otrzymywali informacje o literaturze rosyjskiej, a Rosjanie – o literaturze obcej [Кулешов 1965, 103].

¹⁵ Na karcie przedtytułowej egzemplarza *Przeglądu literatury rosyjskiej z 1838, 1839 i 1840 roku...* Dubrowskiego zachowanego w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie znajdujemy dedykację: „Jaśnie Wielmożnemu Samuelowi Bogumiłowi Lindemu jako dowód wysokiego szacunku ofiarowuje Autor. Warszawa, 1841. 22 września” (*Przegląd literatury rosyjskiej z 1838, 1839 i 1840 roku przez Piotra Dubrowskiego, Korespondenta Cesarzowskiego Towarzystwa Historii i Starożytności Rosyjskich przy Moskiewskim Uniwersytecie*, Warszawa 1841; sygn. 7.10^b.1.25).

Bibliografia

- Chmielowski Piotr. 1885. *Autorki polskie wieku XIX. Studium literacko-obyczajowe*. Seria 1. Warszawa.
- Cybulski Marcin. 2009. *Rosja i Rosjanie w pamiętnikach Polaków (1863-1918)*. Warszawa: Semper.
- Czajkowski J. 1842. *Historia literatury polskiej Michała Wiszniewskiego. T. III. Kraków 1841, s. XVI i 512...* „Jutrzenka. Денница” z. 3: 41-43.
- Dubrovskij Petr. 1840. *Novgodnik, izdannyj varšavskimi damami*. „Literaturnaâ gazeta” № 71 (4.09.): 1609-1613 [Дубровский Петр. 1840. *Новгодник, изданный варшавскими дамами*. „Литературная газета” № 71 (4.09.): 1609-1613].
- Dubrovskij Petr. 1840a. *Slavânskie novosti. Pis'mo k M.P. Pogodinu*. „Literaturnaâ gazeta” № 93 (20.11.): 2129-2132 [Дубровский Петр. 1840a. *Славянские новости. Письмо к М.П. Погодину*. „Литературная газета” № 93 (20.11.): 2129-2132].
- Dubrovskij Petr. 1857. *Vospominaniâ o M.I. Glinke. (Pis'mo k L.I. Šestakovej)*. „Russkij vestnik” T. 8, № 2: 571-580 [Дубровский Петр. 1857. *Воспоминания о М.И. Глинке. (Письмо к Л.И. Шестаковой)*. „Русский вестник” T. 8, № 2: 571-580].
- [Dubrowski Piotr]. 1842. *Od redakcji*. „Jutrzenka. Денница” nr 5: 69-72.
- Dwa sonety...*: [B.p.]. 1843. *Dwa sonety z liryczno-epickiego poematu Kollara: Córka Sławy*. „Jutrzenka. Денница” z. 1: 5-7.
- Gajkowska Cecylia. 1991. *Czasopiśmiennictwo literackie XIX wieku*. W: *Słownik literatury polskiej XIX wieku*. Red. Bachórz J. i A. Kowalczykowa A. Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich: 148.
- Gajkowska Cecylia. 1991a. „*Biblioteka Warszawska*”. W: *Słownik literatury polskiej XIX wieku*. Red. Bachórz J. i Kowalczykowa A. Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich: 92-94.
- Jakóbiec Marian. 1958. *Kluczowe problemy stosunków literackich polsko-rosyjskich w latach trzydziestych – czterdziestych wieku XIX*. W: *Z polskich studiów slawistycznych. Prace historycznoliterackie na IV Międzynarodowy Kongres Sławistów w Moskwie 1958*. Red. Fiszman S. Warszawa: PWN: 121-143.
- Jakóbiec Marian. 1991. *Rosyjsko-polskie związki literackie*. W: *Słownik literatury polskiej XIX wieku*. Red. Bachórz J. i Kowalczykowa A. Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich: 848-853.
- Kempa Władysław A. 1964. *Lermontow w Polsce. Szkic bibliograficzny*. „Slavia Orientalis” nr 4: 460-480.
- Kilka słów...*: [B.p.]. 1842. *Kilka słów zamiast wstępu*. „Jutrzenka” nr 1: 1-2.
- [Krakov Paulina]. 1843. *Sudovšik*. „Jutrzenka. Dennica” z. 1: 8-16 [Краков Паулина]. 1843. *Судовицук*. „Jutrzenka. Денница” z. 1: 8-16].
- K...[rakowowa] Paulina. 1840. *Flis*. „Pierwiosnek”: 148-178.
- Kucharska Eugenia. 1967. *Literatura polska w Rosji w latach 1830-1848*. Opole: Prace Opolskiego Towarzystwa Nauk.
- Kucharska Eugenia. 1974. *Działalność slawistyczna Piotra Dubrowskiego w świetle listów do Izmaila Sriezniewskiego*. Wrocław: PWN.
- Kucharska Eugenia. 1983. *Piotr Dubrowski – autor pierwszej książki o Adamie Mickiewiczu*. „Slavia Orientalis” nr 1-2: 475-485.
- Kucharska Eugenia, Lachur Czesław. 1984. *Piotra Dubrowskiego „Wzory języka polskiego prozą i wierszem dla Rosjan”*. „Slavia Orientalis” nr 3-4: 409-421.
- Kulešov Vasilij I. 1965. *Literaturnye svâzi Rossii s Zapadnoj Evropoj s XIX veka (pervââ polovina)*. Moskva: Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta [Кулешов Василий И. 1965.

- Литературные связи России с Западной Европой с XIX века (первая половина)*. Москва: Издательство Московского университета].
- [Lermontow Michail]. 1843. *Tamań. Ustęp z romansu Lermontowa pod tytułem: Bohatyр naszego wieku*. „Jutrzenka. Денница” z. 1: 17-25.
- Mucha Bogusław. 1973. *Piotr Dubrowski – zapomniany polonofil i propagator literatury rosyjskiej wśród Polaków*. „Slavia Orientalis” nr 2: 165-176.
- Mucha Bogusław. 1978. „*Jutrzenka*” 1842-1843. W: *Zwierciadło prasy. Czasopisma polskie XIX wieku o literaturze rosyjskiej*. Red. Galster B., Kamionka-Straszakowa J. i Sierocka K. przy współudz. Piorunowej A. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo PAN: 133-147.
- Otečestvennyye zapiski: [B.p.]. 1842. [B.z.], „Otečestvennyye zapiski” t. 20, № 1-2: 38-39 [Отечественные записки: [Б.п.]. 1842. [Б.з.], „Отечественные записки” т. 20, № 1-2: 38-39].
- [Pawłow Nikolaj]. 1843. *Licytacja. Powieść Pawłowa* [tłum. Szymanowski M.]. „Jutrzenka. Денница” z. 1: 95-101.
- Phillips Ursula. 2008. *Narcyza Żmichowska. Feminizm i religia*. Tłum. Bojarska K. Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN.
- Pierwiosnek...*: 1840. *Pierwiosnek. Noworoczник na rok 1840, złożony z pism samych dam, zebrany przez Paulinę K... w Warszawie... Rozbiór*. „Piśmiennictwo Krajowe. Dodatek do Gazety Codziennej” nr 2 i 3: 1-7.
- Pięćdziesięcioletni doktorski...*: [B.p.]. 1842. *Pięćdziesięcioletni doktorski jubileusz S.B. Lindego*. „Jutrzenka. Денница” z. 9: 123.
- Pisma periodyczne...*: [B.p.]. 1842. *Pisma periodyczne w Warszawie*. „Biblioteka Warszawska” t. 1: 478.
- Pisma periodyczne słowiańskie...*: [B.p.]. 1843. *Pisma periodyczne słowiańskie*. „Jutrzenka. Денница” z. 1: 62-66.
- Rejtblat Abram I. 1992. *Dubrovskij Petr Pavlovič*. W: *Russkie pisateli 1800-1917. Biografičeskij slovar'*. T. 2: G-K. Red. Nikolaev P.A. Moskva: Naučnoe Izdatel'stvo Bol'shaâ Rossijskaâ Ęnciklopediâ: 192 [Рейтблат Абрам И. 1992. *Дубровский Петр Павлович*. W: *Русские писатели 1800-1917. Биографический словарь*. Т. 2: Г-К. Ред. Николаев П.А. Москва: Научное Издательство Большая Российская Ęнциклопедия: 192].
- Romankówna Mięczyślawa. 1957. *Sprawa entuzjastek*. „Pamiętnik Literacki” z. 2: 516-537.
- Ševyrev Stepan. 1842. „*Dennica*”, *literaturnaâ gazeta, posvâšennaâ slavânskim predmetam, izdavaemaâ Petrom Dubrovskim, Varšava 1842*. „Moskvitânin” č. 5, № 9: 167-168 [Шевырев Степан. 1842. „Денница”, *литературная газета, посвященная славянским предметам, издаваемая Петром Дубровским, Варшава 1842*. „Москвитянин” ч. 5, № 9: 167-168].
- [Szewyriow Stepan]. 1842. *Rzut oka na współczesny kierunek literatury rosyjskiej...* „Jutrzenka. Денница” z. 12: 149-156, z. 18: 221-232.
- Wiech Stanisław, Legieć Jacek. 2015. *Królestwo Polskie i jego mieszkańcy w świetle rosyjskich wspomnień, pamiętników, relacji i dzienników. Zbiór bibliograficzny*. Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego.
- Wołoszyński Ryszard W. 1984. *Polacy w Rosji 1801-1830*. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Zajončkovskij Petr A. (red.). 1976-1989. *Istoriâ dorevolúcionnoj Rossii v dnevnikaхi vospominaniâh*. T. 1-5. Moskva: Kniga [Зайончковский Петр А. (ред.). 1976-1989. *История дореволюционной России в дневниках и воспоминаниях*. Т. 1-5. Москва: Книга].
- Zieliński F. 1842. *Michała Wiszniewskiego Historia Literatury Polskiej Tom III w Krakowie w drukarni uniwersyteckiej nakładem autora 1841, XVI i 512 stron*. „Biblioteka Warszawska” t. 1: 201-205.

Summary

PETER DUBROVSKY'S CONNECTIONS WITH POLAND (ON THE BASIS OF SELECTED POLISH AND RUSSIAN PERIODICALS IN THE MID-19TH CENTURY)

The 19th century witnessed a gradual development of Polish-Russian and Russian-Polish cultural and scientific relations in the domain of the periodical press. One of the major representatives of the Slavic studies in the 19th century was Peter Pavlovich Dubrovsky (1812-1882), the author of the first book about Adam Mickiewicz, translator, literary scholar and linguist, editor of the periodical "Jutrzenka. Diennica" (1842-1843) published in Russian and Polish, with the motto: Slavus sum, nihil slavici a me alienum esse puto. "Jutrzenka. Diennica" is presented in the context of two 19th century periodicals: 1. Russian ("Literaturnaya gazeta"), 2. Polish ("Biblioteka Warszawska"). Most attention is paid to the preface to "Jutrzenka. Diennica" and Dubrovsky's reviews of the almanac "Pierwiosnek" by Paulina Krakowowa ("Literaturnaya gazeta", 1840).

Kontakt z Autorką:
m.dabrowska@uw.edu.pl